

MULDER, G.P., Nogmaals
het Toponiem Ap2elscha

Collectie Mulder

sept. 1968
4 pag.

1.

*Nag
zis:*
het
Top
oni
em
App
els

cha

.

Er is, sedert
dr P O Sipma over dit
onderwerp zijn
artikel: Appels-gea of
Appel-skea?

publiceerde (Fryske
Plaaen, r0III, blz. 3437), niet
meer gedissusieerd
over dit
vraagstuk. Blijkbaar
werd zijn theorie als
endgiltig beschouwd en
wij zien dan ook, dat
het Woordenboek der

Noord- en Zuid-
Nederlandse
Plaatsnamen (drJ.de
Vries;Aula. Reeks,
Spectrum 1962)
s.v.Appelsoha, de
verklaring van
drGipma, tenxninste
voor wat betreft het

tweede gedeelte van de
naamgeheel heeft
overgenomen0Dat dit
ook het geval is in
1seviars
Encyclopaedie van
Friesland, sprekt
vanzelf als wij
weten, dat dr. ipxna daz

aan zelf heeft
medegewerkt.

.veze gang van zaken
heeft ons ten ze-rste
verwonderd, omdat zelfs
een oppervlakkige
bestudering van het
betoog van dr07.iprna
z6veel onnauwkeurigheden

en onjuistheden aan het
licht brengt, dat onze
enige conclusie moet
zijn, dat het geheel, als
verklaring van het
toponiem, waardeloos
is. Dit geldt niet alleen
voor zijn interpretatie
van het "ap pel't-

gedeelte, dat de
schrijver wil zien als
"den- of spar-
appels", doch in veel
ernstiger mate zijn
verklaring van het
tweede gedeelte, dat het
Friese woord skea zou
ziii, overeenkomende met

het Engelse shaw
="bos,bosje"0Wij vatten
onze bezwaren tegen dit
betoog als volgt samen:
1,De vraagstelling in
het opschrift:
Appel-skea?, is
ontoelaatbaar, omdat
er noch van het

ene, nooh van het andere
sprake kan zii. Dit zijn
niets anders dan Friese
"vertalingen" voor
een Steilinwerfse
naam
eventuele Friese
af-
komst dan eerst nog

bewezen moet
worden.

2. In geen van de
door dr. ipma
geraadpleegde
bronnen vond hij een
andere spelling dan
Appelsehe afgezien
van de tweemaal

Appels in 1247 en
1251.- v66r 1840.

3. Na dit vastgesteld te
hebben, trok dr. Sipma de
juiste conclusie, dat wij
dus niet te
maken hebben met een
samenstelling met
(het .riese)

onbegrijpelijke wijze zag
fechter niet, dat dit tot
dezelfde conclusie moet
leiden voor
-ekea. Integendeel, het
staat nu voor hem
vast: Mijn vraag was
Appelsgea, of
nu ik bewezen heb, dat

het niet het eerste
was, blijft er alleen
maar het tweede over.
En daarop rust dan
het gehele kztxz
bewijs dat Appelscha
betekent "sparre-
(denrie) bos".

3. Het z.g. Friese
woord skea kon dr. ipma
in het Fries niet
aantonen..vit heeft
ons niet te
verzonderen, omdat de
vorm Appeiskea pas is
opgekomen, nadat er een
geheel nieuw dorp de

veenkolonie Nieuw-
Appelscha was
ontstaan, met een
vrijwel geheel Frese
bevolking, die de oude
1Stellingwerfse naam
Appelsche verfrieste
tot Apelskea of

ppelsgea.liet is
duidelijk, dat deze vormen
voor de verklaring van
het toponiem
waardeloos zijn.

4. Wat dr. ipma had
dienen te bewijzen
is 1, dat de naam
Ap2elsche bestaat

uit de twee
gedeelten Appel +
sche, en 2v0 dat dit
tweede gedeelte nu
bekend als ()che,
(s)ch4,
sJchee, is)cha .
overeenkomt met het
Engelse shaw, Wat hij

in feite heeft
gedaan, is aannemen
(niet:bewijzen), dat
een onbestaand Fries
skea met het Engelse
shaw overeenkomt.

Het lijkt ons
moeilijk vol te
houden, dat met dit

betoog ook maar iets
is bijgedragen tot de
verklaring van het
toponiem. Op grond
hiervan achten wij
het dan ook
noodzakelijk, dat deze
kwestie opnieuw in
discussie gebracht

wordt.wij zijn
begonnen met een
geheel nieuw
onderzoek, en laten
hieronder als eerste
bijdrage volgen
enkele correcties en
aanvullingen op de
lijst van

vindplaatsen, zoals
die door dr.ipma is
gegeven.

Vin4iaat
senvan
dpatsnaa
m

Appelsch
a.

- 1 .Appels.
Deze vorm komt voor
in 1247 en 1251.
Bron: Het Cartularium
van Biininge.

Zie: Oorkondenboek van
Groningen en
iirenthe, I 69, nr. 109, en ¹
73, nr. 117.

Opm. In beide
oorkonden is sprake
van twee "huizen" in
Appels. Hoe men hieruit
zon-

der aarzeling heeft
kunnen
concluderen, d. at
hiermee het latere
Appelscha is bedoeld,
is ons een
raadsel. Uit niets
blijkt immers wr deze

hoeven precies hebben
gelegen.

Evenmin begrijpen wij hoe
men zonder meer heeft
kunnen beweren. dat dit
Appels de oudste vorm is
van de naam
Ap2elscha. men zal dan
toch moeten verklaren

hoe de langere vorm uit
de kortere is ontstaan? iet
lijkt ons toe, dat er slechts
Mn conclusie mogelijk is:
b_fp₃ is op de een of
andere manier een
schrijffout (mogelijk ook
een afkorting) voor
Appelsohe, b_f Appels is de

naam voor een andere
plaats.
De kans dat er sprake is
van een schrijffout, achten
wij zeer
feit, dat beide *oorkonden*
werden opgemaakt **in**
Ruinen, in aanwezigheid
van enige *getuigen*

afkomstig uit deze streken,
(o.a. *Rudolph van Norg*, twee
gebroeders uit Peize, de
Schulte van Drenthe, en één
der belanghebbenden bij de
overdracht dor tienden:
Bernardus
Clericus). Bovendien is
het onwaarschijnlijk, dat

de vergissing van 1247 **in**
1251 nbg eens werd
gemakt. Groter lijkt **ons**
de kans, dat wij te maken
hebben met een
afkorting. de wijzen in
dit verband op het
feit, dat **Appelscher**
diakenen in de 18de eeuw

in hun kasboeken de
plaatsnaam ook
dikwijls verkort
schreven als Dels. (Zie
daarvoor onder 7).
De andere
mogelijkheid, n.I. dat
Appels en
twee verschillende

plaatsen wa-
ren, is eigenlijk nooit
onderzocht. och geloven
wij, dat daar alle aanleiding
toe bestaat. Wij merken
hierbij op, dat het 18de
eeuwse Appelsche geen
eigenlijke dorpskern bezat, en
dat de gemeente bestond uit

een viertal nederzettingen die tamelijk ver uit elkaar lagen , en dat de kerk ongeveer in het midden *Jz stond (De afstand van De Buit tot de kerk in Terwische is ongeveer even groot als die van Oosterloo tot de kerk: 2 h 2* Ki.)*.ppeische was de naam

voor de gehele kerkelijke
gemeente, en daarvoor van de
parochie. Het zou *best eens*
kunnen zijn dat het
oorspronkelijk de naam was
van de gehele streek
tussen Diever-lsloo-
Langedijk-'ohteio en
de hoogvenen ten

noorden en
oosten, terwijl
naam was van een
nederzetting in dit
gebied, die
verloren is geraakt.

2. Appelsche in de 13de en
14de eeuw.

iat die naam Appelsche
reeds in de 13de eeuw
voorkwam, zoals **drOipn**
rneedeelt, is
onjuist, althans in
zover, dat wij geen
enkele bron hebben
gevonden, waarin deze naam
voorkomt. Dr. Sipma baseert

zijn mededeling op een
passage in het werk van
J.S. Magnin:De Voormalige
Kloosters in Drenthe
(blz.28-31), waar staat, dat
"het klooster in Ruinen
vroeger ook in dit gewest
(d.i.Friesland) enige
bezittingen heeft gehad,

onder anderen een huis
met enige landerijen te
Appelsohe, aan hetzelfde
geschonken door de weduwe
Eveze van Ostwait, welker
rnan, Nicolaas, in het
heilige land was
gestorven, en welker
beider dochter, Ida (of

Ide), als *non* in het
convent te Ruinen was
opgenomen. "Als bron voor
deze passage geeft Magnin
op het Cartularium van
DiIinge, en als
dr. Siprota een en ander
had geverifieerd met deze
bron, dan zou hem, evenals

ons, zijn gebleken, dat ?
iagnin niet alleen de
gehele inhoud van de
betreffende oorkonde
verkeerd heeft ge!
nterpreteerd, maar dat **er**
ook geen sprake is van
A22elsche. Wij laten hier
de tekst van deze *oorkonde*

volgen,voor zover die op deze
kwestie betrekking heeft:
Otto,bissohop van
Utrecht,etc.,etc.,ver
klaart dat
Eveze,weduwe van
Ostwalt,in
aanwezigheid en met
toestemming *van*

haar schoondochter
Idaen van de
voogden *van de zoon*
van Ida en
Nicolaas, in het
heilige land
gestorven, voor het
heil harer ziel, aan
de abt en het

convent van Ruinen
schenkt een **huis in**
Middelbrinke,gelege
n in het oostelijke
gedeelte,met
aangrenzende
landerijen,ete,etc
Gedateerd op 1
januari 1218.

(De oorkonde in het
Archief van Dikninge
bevindt zich in het
Rijksarchief van
Drenthe. De volledige tekst
is te vinden o.a. in de
Oorkonden van Groningen
en Drenthe, dl. 1 , blz •
44 ,Nr . 64; in de

Monumenta
Gronlmgana ,dl . 1 ,Nr.XI,
1218. Ook opgenomen
onder de Regesten als
Nr.30 in Joosting:Het
Archief van Dikninge.De
Nonumenta Groningana
heeft de naam van de
weduwe als

Gieze, i.p.v. eze, dooh dat is
een vergissing, want het
handschrift heeft duidelijk
F. ieze. De genoemde plaats
Midelbrinke, die eveneens
voorkomt in een oorkonde
uit ¹¹⁵² Monumenta
Groningana dl. I, Nr. I), waar
het als Mittelbrinc is

gespeld, en in een van
1217 (Monumnta ^{Groningana}
dl. I, biz. 243, noot), waar
het ook Mildeibrinke
is, heeft men tot dusverre
niet kunnen
identificeren. Hoe agn in er
Appelsche voor heeft

kunnen lezen, zal weⁱ altijd
een raadsel blijven.

Dat de naam ook in de
^{14de} eeuw reeds zou
voorkomen, is een
mededeling van dr. J. O. de
Vries in zijn
woordenboek. Daar hij er
niet bij vermeldt war^{hij}

deze bewering op
baseert, kunnen wij dit
niet bevestigen, en dus
moet worden
vastgesteld, dat de oudste

T_3' .. $\bullet$) $L+ \cdot$.-.

$L - T_8$ $\hat{A}$.

z.~

vindplaats van
de naam
Appelsche tot nu
toe die is, welke
dr. Sipma
**aangeeft bij **

Worp van
Thabor, Kroniek
II, 13, uit het jaar
1408.

341 sohe.
Deze spelling, die
voorkomt Wj
Sibrandus Leo's

Abtenlevens der Priese
Kloosters
Marilngaard en
Lidlum, en waarvan
dr. Sipma slechts
aanzelend melding
maakt **in een**
Neiskrift, terwijl hij
zich afvraagt, of dit

nu eigenlijk Ter
Ape]. of
Appelscha is
levert geen nieuwe
gezichtspunten
op, daar p en p2
normale varianten
zijn **in** "appel". Nen
vergelijke ook

b.v. Apeldoorn, Apelaar, Ter Apel en Appeltern, Appeldorn (bij Kleef). Er is echter nog iets, dat duidelijk maakt, dat inderdaad sprake is van pelsohe, *want op* een kaait van

Friesland uit
ongeveer dezelfde
tijd, vinden wij
diezelfde **spel-**
ling he, (Dit
kartje is in facsimile
afgedrukt in
dr.D.A.Wunikes
dissertatie

over het werk van
Sibrandus Leo;
Dis.Gron.1929).

4 ,Appelsoh.
Dr.ipma vermeldt
op biz.35, dat in
Schotanus'
Beschrijvinge van de
Heerlycheidt van

Prieslahd van 1664, op
de kaart van
Ootstelling'werf staat
Appelsch6, met het
accent-teken op de
laatste **é, en** vraagt
zich af: is dit toeval of
zou het op de
uitspraak kunnen

wijzen? Wij waren
geneigd om hier te
denken aan een
toevallige vergissing
van de
kaartenmaker(-
drukker), totdat wij
een spelling van de
naam tegenkwamen,

die ons wel doet
twifelen. Wij
bedoelen

5. Apelohee.
In It Jierboek fan it
Genealojsk
Wurkforbân van 1955
vonden wij in een
artikel van M.J. van

Lennepe een lijst van
Friese priesters uit de
XVIde eeuw. hierin
kwam o. avoor de
naam (ip)us de
Appelscha. Daar dit
een zeer vroege
vermelding van de
naam als A22elsc a

zou zijn, hebben wij
een en ander
geverifieerd. Als bron
werd opge-
geven: Dr. Gisbert
Bronn, Archief van het
Aartsbisdom
Utrecht. Bij onderzoek
bleek, dat deze zijn

lijsten had ontleend
aan een handschrift
uit **de** XVIde eeuw, dat
bewaard wordt in
het Rijksarchief
van Utrecht onder
de aanduiding; Archief
Donikapittel, Nr.
2544. Hierin komen

o.a.]ijsten voor
van in *de jaren*
1505-1518 tot priester
gewijden.
Welnu, onder deze
namen vonden wij
als tot priester
gewijd op
Paaszaterdag 30

maart 1510:
Abellinus Rodolph
de Appelschee.
Tenzij wij ook
hier een zekere
slordigheid of
vrijheid van de kant
van de schrijver
aannemen, moet deze

dubbele ee toch
wel iets *zeggen*
omtrent de x
uitspraak van de
slot-klinker, die
dus eenmaal als
6, maar *overigens*
steeds als e wordt
geschreven, en

waarvan tot nu toe
algemeen werd
aangenomen dat het
dezelfde
toonloze[a] is, die
in het moderne
Stellingerfs nóg
wordt gesproken.

6. Hooch L22elsche,

an de door dr.iprn
vermelde gevallen
(Schotanus,1664;'ch
otanus,halma
1718;Oudheden en
Gestichten III1723;file
Tegenwoordige staat
111,1786) kan nog
worden toegevoegd

de kaart van
7chotanus h
Sterringa van
1685, waarop de spelling
is hoog Appel-
sche0
Wij merken t.a,v0 deze
benaming op, dat die
blijkbaar bij de

plaatselijke bevolking
in de 18de eeuw niet
(niet meer?)
leefde. Noch in de
Trouw- en
Dooptregisters (1660 -
1812), *noeh in de*
Diakonieboeken van
Appelscha (1730-1814)

wordt deze naam
gebruikt bij' de
inschrijvingen van
huwelijken of
doop, terwijl wel
steeds de
buurtschappen De Duit,
Terwische en Aeking
worden vernield.

De spelling met -a
vond dr. Sipma voor
het eerst bij
Eekhof, in 1840. Hij
opperde wel de
mogelijkheid, dat
deze wel iets
eerder *kon zijn*
voorgekomen, en gaf

toe niet alles te
hebben
nagaan. elnu, n
eigenlijk voor de
hand liggende bron
zou zijn geweest
de Trouw- en
Doopregisters van de
N.H.kerk van

Appelscha. iRijksarchi
ef, Leeuwarden, onder
Oosterwolde, Fochtelo
en Appeischa). Wij
hebben deze
nauwkeurig
onderzocht, en vonden
daarin dat reeds in
1669 eenmaal de

naam als Aelscha is
geschreven. Tot
ongeveer 1741 is de
vorm met -e echter
vrijwel de enige. Van
1742 tot 1752 vonden
wij 35 maal
Appelscha en slechts
zelden ppelsche.oms

schrijft dezelfde
predikant de ene
maal -a,de andere
-eJa ¹⁷⁵² overheerst
weer enige tijd de
-e.maar vanaf 1758
komt de   nog slechts
zelden voor,en tot het

einde 11812) is de -a
overheersend.

Een tweede bron
ontdekten wij enige td
geleden, toen wij op de
NOHOpastorie van
Appelscha een drietal
(kas-)boeken
vonden, waarin de

Appelsoher diakenen **hun**
ontvangsten **en** uitgaven
noteerden *O*Het eerste boek
begint **in** 1730 en het derde
eindigt *in* 1814 *elnu, in*
deze, ook in vele andere
opzichten buitengewoon
interessante, boe
kensohreven de vaak

ongeleterde diakenen de
naam van hun
woonplaats (of Gemeen-
te) meestal als
Apelscha, vanaf het begin
in 1730, *39 **maal**_g tegenover
slechts 17 maal
ppelsche. Gemakshalve
kortten ze dikwijls af tot

2,maar ook enkele malen tot
pelsl zie ook onder
l),terwij].*Mn* diaken in 1778
tot tweemaal toe schrijft
"ontfangen tot
ppelschen&'0Dit la *tete*
zal wel toegeschreven
moeten wor den aan een
vcrsohrijving;deze diaken

had met zijn *ederlands*
grote moeite.

8 Appelske?

Deze vorxn, die zo nauw
aansluit bij de uitspraak
van vele

¹7telli niervers, waarin
ts)3 zeer dicht bij [sk2
ligt, en wa•rop ook de ^{19de}

eeuwse verfriesig van de
naam tot Appeiskea wei
zal berusten, ztjn wij in de
litteratuur slechts
eenmaal tegen
gekomen, namelijk in
Monasticon
Praemonstratense van
i'iorbert

Backmund, 0, Praem0
(Straubing91952/55).
Cp b1z0256 in een
voetnoot *heeft* deze
"HUGO habet in
praefatione Vol0:
Apjelske filius Lidiumi
fund012430't Jammer
genoeg bleek dit een

onjuiste weergave te
zijn van de
oorspronkelijke
tekst, die zeer
duidelijk tweemaal
Appelsoha heeft en
tweemaal pelsohae als
genitiefvorm. Deze tekst is
te **vinden in** het werk

van Charles Henri Hugo;
Sacri et Canonici
Ordinis ?
raemonstratensis
Arrnales,(Tomus 1
1734;Tomus II
1736;Nanoy),op
blz.174, Tomus I

Wij moeten dus deze
vermelding toevoegen
aan de vindplaatsen
van -i, &Lief>cha in de
18de eeuw.

Wij zouden deze bijdrage
willen besluiten met
Mikele opmerkigen 0 *In de
eerste ple.ate* is het

opvallend en te
betreuren, dat er zo'n
groot hiaat ligt tussen
de oudste vermelding
Appels in de 13de eeuw
en onze oudste
vindplaats van
Appels in 1406 bij
Worp van Thabor. Het zal

van het grootste belang
zijn dit hiaat op te vullen
waarvoor nog veel
speurwerk verricht zal
moeten worden **dan**
zal het misschien
mogelijk zijn om tot een
aannemelijke verklaring van
dit toponiem te komen.

Naarden, september 1968.